

TABULARIUM
HISTORIAE

WYDZIAŁ HISTORYCZNY
UNIwersYTET KAZIMIERZA WIELKIEGO

TABULARIUM HISTORIAE

T. XIV: 2023

BYDGOSZCZ 2023

Rada Programowa

dr hab. Robert Bubczyk, prof. uczelni
prof. dr Dittmar Dahlmann
prof. dr Vladimír Goněc
doc. PhDr Michaela Hrubá
prof. dr hab. Ēriks Jēkabsons
prof. dr hab. Andrzej Klonder
prof. dr hab. Albert Kotowski
prof. dr hab. Leszek Mrozewicz
prof. dr Momčilo Pavlović
dr hab. Arkadiusz Stempin, prof. uczelni

Redakcja

Marek G. Zieliński (redaktor)
Teresa Maresz (zastępca redaktora)
Dariusz Karczewski, Jacek Woźny, Andrzej Zaćmiński
Katarzyna Grysińska-Jarmuła, Anetta Głowacka-Penczyńska,
Waldemar Hanasz (sekretarze redakcji)
Hanna Borawska (redaktor wydawniczy)

© by Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego
& Wydział Historyczny UKW

ISSN 2543-8433

Adres Redakcji:

Wydział Historyczny UKW
ul. Księcia Józefa Poniatowskiego 12, 85-671 Bydgoszcz
e-mail: tabularium@ukw.edu.pl

Adres internetowy czasopisma:

<http://tabulariumhistoriae.ukw.edu.pl/>

Wydawca:

Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego
(Członek Polskiej Izby Książki)
Redakcja: 85-074 Bydgoszcz, ul. Karola Szymanowskiego 3
tel. 52 32 66 479, e-mail: wydaw@ukw.edu.pl
<https://wydawnictwo.ukw.edu.pl>
Rozpowszechnianie: tel. 52 32 36 730, e-mail: piotr.krawczak@ukw.edu.pl
Druk: Drukarnia Cyfrowa UKW
tel. 52 32 36 702, e-mail: poligrafia@ukw.edu.pl
Poz. 2302. Ark wyd. 17,50

Spis treści

Edycje i omówienia źródeł

- Jordan Siemianowski: *Modlitwa podczas wojny ze Szwedami*
jako artefakt literacki w badaniach historycznych nad kryzysem
braci czeskich podczas potopu szwedzkiego11
- Marek G. Zieliński: Wieża północna kościoła farnego w Chełmnie27

Studia i artykuły

- Dariusz Spychała: Wspólnoty chrześcijańskie (Kościoły)
Wiecznego Miasta w IV wieku po Chrystusie.
Wrogość i obojętność. Zarys problemu71
- Weronika Maciejewska: *Icones et emblemata* Théodore’a de Bèze
jako narracja nowej formy jedności Kościoła. Próba interpretacji
emblematów religijnie zaangażowanych111
- Anetta Głowacka-Penczyńska: „Obok siebie – wspólnie” – społeczności
małych miast Wielkopolski i Kujaw w XVI–XVII wieku.....137
- Maciej Dariusz Kossowski: *Finale allegro* obwodu OAK nr 5
Augustów – strata archiwum i kasy obwodu augustowskiego AK/OAK
w Krasnoborkach 24 czerwca 1945 roku w świetle konfrontacji źródeł
archiwalnych z relacjami153
- Barbara M. Gawęcka: Rekonstrukcje pomników poświęconych
Legionistom w Kielcach i w Radomiu w III Rzeczypospolitej213

Teresa Maresz: Życ i mieszkać obok siebie – razem czy osobno? O symbiozie społecznej i tolerancji	231
--	-----

Małgorzata Skotnicka-Palka: U siebie. Inicjatywy podejmowane na rzecz współczesnej społeczności ukraińskiej we Wrocławiu	265
---	-----

Biogramy

Agnieszka Wysocka: Lech Łbik (1957–2023), <i>pro memoria</i>	291
--	-----

Artykuły recenzyjne i recenzje

Krzysztof Garczewski: Recenzja: Martin Klatt, Jørgen Kühl, <i>SSW 1948–2023. Det danske mindretals politiske historie i Slesvig-Holsten, Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig</i> , Flensborg 2023, ss. 202	315
--	-----

Tomasz Lis: Recenzja: Robert J. Donia, <i>Karadzić. Rzeźnik Bośni</i> , Prószyński i S-ka, Warszawa 2023, ss. 480	321
--	-----

Kronika

Aleksandra Sara Jankowska: <i>Skarbnica pamięci historycznej darczyńcom zawdzięczana</i> – kilka słów o wystawie jubileuszowej i obchodach 25-lecia Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 22 czerwca 2023 roku	327
--	-----

Iryna Matiasz: Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Kobiety w dyplomacji. Wyzwanie czy misja?” w Warszawie i Bydgoszczy, 16–17 listopada 2023 roku	337
---	-----

Table of contents

Editions and Discussions of Records

Jordan Siemianowski: <i>Prayer during the War with the Swedes</i> as a Literary Artifact in Historical Research on the Crisis of the Czech Brethren During the Swedish Deluge	11
Marek G. Zieliński: The Northern Tower of the Parish Church in Chełmno	27

Studies and Articles

Dariusz Spychała: The Christian Communities (Churches) of the Eternal City in the 4 th Century after Christ. Hostility and Indifference. Outline of the Problem	71
Weronika Maciejewska: Théodore de Bèze's <i>Icones et Emblemata</i> as a Narrative of a New Form of Church Unity. An Attempt at Interpreting Religiously Engaged Emblems	111
Anetta Głowacka-Penczyńska: "Side by Side – Together" – Communities of Small Towns in Greater Poland and Kujawy in the 16 th and 17 th Centuries	137
Maciej Dariusz Kossowski: <i>Finale allegro</i> of the Citizen Home Army (OAK) District No. 5 Augustow – The Loss of the Archive and Gold Reserve of the Home Army (AK) and OAK District Augustow in Krasnoborki June 24, 1945 in Light of the Confrontation of Archival Sources with Relations	153
Barbara M. Gawęcka: Reconstructions of Monuments Dedicated to Legionnaires in Kielce and Radom in the Third Polish Republic	213

Teresa Maresz: Living and Cohabiting Side by Side – Together or Apart? About Social Symbiosis and Tolerance	231
--	-----

Małgorzata Skotnicka-Palka: At Home: Initiatives for the Contemporary Ukrainian Community in Wrocław	265
---	-----

Biographies

Agnieszka Wysocka: Lech Łbik (1957–2023), <i>pro memoria</i>	291
--	-----

Review Articles and Reviews

Krzysztof Garczewski: Book Review: Martin Klatt, Jørgen Kühl, <i>SSW 1948–2023. Det danske mindretals politiske historie i Slesvig-Holsten, Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig</i> , Flensborg 2023, pp. 202	315
---	-----

Tomasz Lis: Book Review: Robert J. Donia, <i>Karadzić. Rzeźnik Bośni</i> , Prószyński i S-ka, Warszawa 2023, pp. 480	321
--	-----

Chronicle

Aleksandra Sara Jankowska: <i>A Treasury of Historical Memory Thanks to Donors</i> – a Few Words about the Anniversary Exhibition and Celebration of the 25 th Anniversary of the Museum of Polish Diplomacy and Refugees of the Casimir the Great University, June 22, 2023	327
--	-----

Iryna Matiash: International Scientific Conference “Women in Diplomacy. Challenge or Mission?” in Warsaw and Bydgoszcz, November 16–17, 2023	337
--	-----

TOMASZ LIS
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ORCID: 0000-0003-0188-5755

**Recenzja: Robert J. Donia, *Karadžić.
Rzeźnik Bośni, Prószyński i S-ka,
Warszawa 2023, ss. 480***

Zanim przejdę do recenzji książki Roberta J. Doni, warto kilka słów poświęcić osobie autora. Robert J. Donia większość swojej akademickiej kariery związany był z Uniwersytetem w Michigan, gdzie zajmował się historią Bałkanów, w szczególności dziejami Bośni i Hercegowiny, której poświęcił swoją pierwszą pracę *Islam Under the Double Eagle: The Muslims of Bosnia and Hercegovina, 1878–1914*¹. Także kolejne poświęcił jej dziejom, stając się światowej sławy specjalistą od współczesnej historii tego niewielkiego kraju.

Wiedza i autorytet w naukowym świecie doprowadziły go do Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii, gdzie w charakterze eksperta pomagał sądzić największych zbrodniarzy wojennych z czasów konfliktu w Bośni i Hercegowinie w latach 1991–1995. Tam właśnie Donia po raz pierwszy miał okazję rozmawiać z bohaterem recenzowanej książki Radovanem Karadžiciem, który przez wiele lat ukrywał się przed wymiarem sprawiedliwości, będąc oskarżonym o bycie architektem zbrodni, do jakich dochodziło na Bałkanach.

Efektem przeprowadzonych rozmów jak i historycznych dociekań amerykańskiego badacza jest biografia Radovana Karadžicia, wydana po raz pierwszy w USA w 2015 roku. Praca została bardzo dobrze przyjęta przez amerykańskie środowisko naukowe². Polscy czytelnicy, dzięki wydawnictwu „Prószyński i S-ka”, mają okazję zapoznać

¹ R.J. Donia. *Islam Under the Double Eagle: The Muslims of Bosnia and Hercegovina, 1878–1914*, Colorado, 1981.

² V. Vujačić [rec.], Robert J. Donia. *Radovan Karadžić: Architect of the Bosnian Genocide*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, ISBN 978-1-107-42308-4, 339 pp., „Comparative Studies in Society and History”, Vol. 58: 2016, No. 1, s. 281–283.

się z tłumaczeniem tej pracy w ramach serii „Oblicza zła”, gdzie Karadzić znalazł poczesne miejsce m.in. obok Heinricha Himmlera, Mao Zedonga czy Włodzimierza Lenina. Być może to właśnie specyfika serii, w ramach której zdecydowano się wydać biografię Karadżicia, spowodowała, że obok jego imienia i nazwiska na tytułowej stronie książki znalazł się podtytuł „Rzeźnik Bałkanów”, co w żaden sposób nie odpowiada amerykańskiemu podtytułowi „Architect of the Bosnian Genocide”. Zabieg ten, choć na pozór chwytliwy, może być przez niektórych odebrany jako wyraźnie stronniczy, tym bardziej że rzecz dotyczy osoby jeszcze żyjącej³.

Od kwestii stronniczości należałoby zresztą zacząć recenzję. Otóż nie da się ukryć, że Robert J. Donia nie sympatyzuje z bohaterem swojej książki, pytanie jednak, na ile jest to wada, a na ile konieczność wynikająca zarówno z doświadczeń samego autora, jak i materiałów, na podstawie których duża część pracy została napisana. A mowa tu o materiałach zebranych w trakcie jego procesu, które doprowadziły do skazania Karadżicia na karę dożywotniego więzienia.

Radovan Karadzić: Rzeźnik Bałkanów nie jest więc typową biografią, lecz pracą łączącą elementy biografistyki z wynikami dociekań prokuratorów sądowych badających jego sprawę. W mojej opinii nie dyskredytuje to jej, gdyż pomimo własnych sympatii i antypatii Donia zachowuje cały historyczny warsztat, odwołując się zarówno do literatury, jak i źródeł. Warto jednak przystępując do lektury, mieć na uwadze, że jest to praca, gdzie autor, w przeciwieństwie do wielu biografów, nie stara się tłumaczyć swojego bohatera, lecz przeciwnie – bardzo jednoznacznie staje po stronie jego ofiar.

Przez okres dzieciństwa i młodości Karadżicia przechodzimy dość płynnie, dowiadując się nieco o jego chłopskich korzeniach, rodzinnej Czarnogórze, a także początkach kariery zawodowej jako psychiatry, jak i pisarskiej. Niestety do tego okresu brak jest większej liczby źródeł, dlatego autor sporo pozostawia w sferze domysłów, jak choćby to, co dotyczy rzekomego prześladowania Karadżicia za jego czarnogórskie pochodzenie (s. 68–69).

Donia wyraźnie podkreśla jednak, że Karadzić nie był jeszcze wówczas serbskim nacjonalistą, którym stał się dopiero pod koniec lat 80.

³ W momencie pisania recenzji Karadzić ma 78 lat.

XX wieku, kiedy to czynnie zaangażował się w politykę. Jednak za przełomowy moment uważa on spotkanie z innym serbskim zbrodniarzem Slobodanem Miloševićiem, które miało miejsce w 1990 roku. Wówczas to doszło do zawiązania między nimi współpracy, gdyż Milošević widział w młodszym koledze doskonały materiał na wykonawcę jego politycznej woli. Karadžicia z tego okresu Donia określa mianem „naiwnego nacjonalisty”, gdyż początkowo wiernie wypełniał wolę swojego „mentora”. Z czasem jednak stawał się coraz bardziej samodzielny w swoich działaniach, by wreszcie stanąć na czele społeczności bośniackich Serbów.

Wówczas to jako zdolny, przebiegły polityk zaczął budować własną pozycję lidera bośniackich Serbów, który nie cofa się przed niczym, aby zrealizować postawione przed sobą cele. Karadžić od 1992 do 1995 roku staje się tytułowym „architektem” zbrodni dokonywanych w Bośni i Hercegowinie, nie tylko samodzielnie organizując wywózki czy fizyczną eliminację przeciwników, ale także „(...) wykazał swoją niesamowitą umiejętność wyławiania przywódców chętnych i zdolnych do popełniania masowych zbrodni na swoim terenie” (s. 297). Jednym z nich miał być gen. Ratko Mladić, z którym jednak później mocno się poróżnił, gdyż obydwaj prezentowali zupełnie inny punkt widzenia. Karadžić zdecydowanie lepiej czuł się jako gabinetowy intrygant, z kolei Mladić jako prostolinijny żołnierz bardziej sobie cenił działalność opartą na faktach dokonanych, w konsekwencji czego nie mogli dojść do porozumienia.

Punktem kulminacyjnym biografii jest zbrodnia w Srebrenicy, która według różnych źródeł miała doprowadzić do śmierci ok. 8 tys. osób⁴. Donia wykazuje, że chociaż odpowiedzialność za nią spoczywa zarówno na Mladiciu, który zarządzał akcją, jak i Karadžiciu, który miał zachęcać do niej, to jednak nie była to akcja w pełni skoordynowana między nimi. Jednak to bohater jego książki miał wydać rozkaz, by „(...) stworzyć mieszkańcom Srebrenicy i Żepy nieznosną sytuację totalnej niepewności bez nadziei na dalsze przetrwanie lub przeżycie” (s. 376), co stanowiło przed sądem w Hadze jeden z dowodów na bezpośrednie zaangażowanie Karadžicia w tę zbrodnię.

⁴ *Srebrenica genocide denial report*, red. A. Mehmedović, K. Šakić, E. Ikanović, N. Vučić, Srebrenica 2022, s. 36.

Po tym wydarzeniu, jak wskazuje Donia, pozycja lidera bośniackich Serbów zaczęła słabnąć, zaś głównym odpowiedzialnym za ten stan rzeczy miał być... „Racjonalny Karadžić – człowiek o ogromnej intelektualnej sprawności i wszechstronności, który pochlebstwem i zastraszaniem utorował sobie drogę na szczyty – został zepchnięty na boczny tor przez swego gniewnego, brutalnego sobowtóra” (s. 398). Trudno z tym zdaniem się nie zgodzić, gdyż rzeczywiście wiele nieracjonalnych, dyktowanych emocjami decyzji przyczyniło się do jego faktycznej porażki, zarówno na arenie wewnętrznej, jak i międzynarodowej, w konsekwencji czego musiał przez wiele lat ukrywać się pod zmienionym nazwiskiem jako Dragan Dabić. Ostatecznie jednak, ku satysfakcji wielu ofiar zbrodni, do których dochodziło w trakcie wojny w byłej Jugosławii, został zatrzymany w 2008 roku i trafił przed Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii.

Biografia Karadžicia pióra Roberta J. Doni stanowi poszerzony akt oskarżenia bohatera jego książki i w taki sposób należy do niej podchodzić. Bez wątpienia na jego temat powstanie jeszcze wiele książek, z których część pewnie będzie w zdecydowanie większym stopniu brać stronę lidera bośniackich Serbów, niemniej jednak jest to praca, z którą warto się zapoznać, choćby po to, by lepiej rozumieć nie tylko sam konflikt mający miejsce na Bałkanach w latach 90. XX wieku, ale również to, w jaki sposób zachodni intelektualiści widzieli te wydarzenia.